

3. Fenomenologie II. – Heidegger, Jonas

Zakladatel fenomenologického přístupu, Edmund Husserl (dále „EH“), měl žáka, do nějž vkládal zprvu velké naděje – **Martina Heideggera** (dále „MH“). MH však šel vlastní filosofickou cestou, ačkoli hned na začátku svého nejznámějšího díla *Bytí a čas* (1927), píše, že EH položil základy, na nichž on staví (a že ho EH zasněvil do „fenomenologických bádání“).¹ MH je jeden z nejproslulejších filosofů 20. století. Sekundární literatura k jeho dílu čítala v roce 1982 cca 5300 položek a do dnešních dnů se rozrůstá. Zde se proto omezím jen na kritické představení několika z mého pohledu důležitých aspektů jeho díla a filosofie. MH polarizuje až dodnes filosofickou komunitu – jedni uznávají jeho zásadní přínos filosofii, jiní jej odmítají, příp. staví se vůči jeho dílu kriticky, především kvůli jeho nejasnému způsobu vyjadřování a svévolné terminologii.

MH měl rovněž žáky, mezi nimi vynikl **Hans Jonas** (dále „HJ“), jenž také patří do kontinentální filosofie a do široké rodiny fenomenologů. Podobně, jako se MH filosoficky emancipoval od EH, emancipoval se HJ od MH. HJ navázal na myšlení MH, ale nebál se některé hlavní myšlenky MH kritizovat. Do kritického postoje HJ vůči MH se jistě promítl i fakt, že MH byl po nějakou dobu loajální s nacismem (jde o působení MH jakožto rektora freiburské univerzity v letech 1933-34). HJ byl Žid, v roce 1933 opustil Německo, aby si zachránil život. Jeho maminka však zahynula v Osvětimi. Oproti MH je HJ méně známý, v ČR dokonce dosti málo známý. Proto jsem se v letech 2010-16 více věnoval jeho dílu. Zde se pokusím velmi stručně a kriticky prezentovat hlavní etapy Jonasovy filosofie, v návaznosti na filosofii MH.²

MH (1889-1976) původně začal studovat teologii jako kandidát kněžství (v katolické církvi), přešel však k filosofii, která jej „fascinovala již během školní docházky.“ Disertaci napsal o psychologickém úsudku a habilitoval se 1915 u Heinricha Rickerta spisem o nauce o kategoriích a významu u Dunse Scota. 1919 se stal asistentem EH na freiburské univerzitě, 1923 profesorem na marburské univerzitě; 1928 se vrátil do Freiburgu jako nástupce EH. Mezitím, 1927, vydal své nejznámější dílo *Bytí a čas*.³ Pak nechvalně proslul jako rektor, na funkci rektora posléze sám rezignoval.⁴ Ať už šlo o chybný krok, či více či méně promyšlenou spolupráci (ať už z jakýchkoli motivů), MH se rád k tomuto období svého života nevracel. Když např. 1969 došlo k osobnímu setkání MH s HJ (MH bylo tehdy osmdesát), MH nedal HJ ani slovo na vysvětlení, ani neprojevil lítost. HJ napsal ve svých vzpomínkách, že to, co je dělilo, zůstalo dál zahaleno mlčením, byť jinak společně vzpomínali na události v Marburku, kde MH vedl skupinu žáků, do níž patřil i HJ. Tato skupinka byla později nazvána „Heideggerovy děti“ – patřila do ní kupříkladu i známá židovská filosofka Anna Arendtová.

MH se dostal filosoficky do krize nicméně ještě před svým rektorátem, hned po vydání svého hlavního díla (1927); proto delší dobu nic nepublikoval s výjimkou knihy Kant a problém metafyziky (1929). Rok 1929 se uvádí jako počátek obratu v jeho myšlení (MH to sám vyjádřil slovem „Kehre“). V tomto smyslu lze rozdělit MH filosofii na 2 období; v centru přitom vždy stála „otázka po bytí“ („Sein“/„Seyn“):⁵

¹ Srov. MH, *Bytí a čas*, §7.

² Zájemce o systematický pohled na Jonasovo dílo odkazují na své dvě práce, které jsou dostupné online: 1) <https://theses.cz/id/xkf9w/00183764-438469832.pdf>; 2) https://theses.cz/id/nfd7e6/disertacni_prace_Vojtech_Simek.pdf

³ To však zůstalo nedokončené; v plánu měl dva svazky po třech oddílech; vyšel jen jeden se dvěma oddíly.

Srov. Coreth, Ehlen, Haefner, Ricken, F20S, 23.

⁴ Více k MH rektorství viz Michálek, J., Heidegger – filosof pro nové století?, in SF20, 185nn.

⁵ Co je podle MH bytí? „Bytí jako základní téma filosofie není žádný rod nějakého jsoucna, a přece se týká každého jsoucna. Jeho „universalitu“ je třeba hledat výš. Bytí a bytostná struktura přesahuje každé jsoucno a každé možné jsoucí určení jakéhokoliv jsoucna, a leží mimo ně. *Bytí je naprosté transcendens*. Transcendence bytí pobyty je transcendence význačná, pokud v ní spočívá možnost a nutnost nejradikálnější *individuace*. Každé odemčení bytí jako transcendence je poznání *transcendentální*. *Fenomenologická pravda*

- do 1929 se MH snažil řešit tuto otázku z pohledu ontologické difference, a sice vycházejí od pobytu („Dasein“ – tj. člověka) jako jsoucna, které má porozumění pro bytí; klíčové je dílo *Bytí a čas* (viz pasáže z primárního textu)
- od 1929 nastává obrát⁶ v myšlení MH; znalci vidí počátek obrátu v nástupní (profesorské) freiburské přednášce *Co je metafyzika?* (1929); vůdčím slovem (od roku 1936 až do konce jeho filosofování) se stal výraz „Ereignis“ – tj. „událost osvojení (bytí) pobytem“⁷

V následujícím si nejdříve představíme, jak MH charakterizoval fenomenologii v díle z prvního období (1), pak si stručně řekneme něco o ústředním pojmu „pobyt“ (2) a nakonec se kriticky, spolu s Prokopem Sousedíkem, podíváme na kritiku filosofického přístupu MH od Rudolfa Carnapa, jednoho ze zakladatelů analytické filosofie (3).

1) Jak MH charakterizuje fenomenologii?

- název fenomenologie nevyjadřuje předmět zkoumání, ale způsob zkoumání, – „jakým způsobem se bude vykazovat a probírat to, čím se má tato věda zabývat.“ „Fenomenologie (...) znamená: apofainesthai ta fainomena: to, co se ukazuje, nechat vidět z něho samého tak, jak se samo od sebe ukazuje. (...) Tím se však nevyjadřuje nic jiného než výše formulovaná maxima „K věcem samým!“⁸

A co je to, co má fenomenologie „nechat vidět“? Podle MH je to zprvu a většinou to, co se právě neukazuje; co je skryté, co však bytostně patří k tomu, co se zprvu a většinou ukazuje. Podle MH „za“ fenomény bytostně již nic není (narážka na Kantovu „věc o sobě“?), „nicméně to, co se má stát fenoménem, může být skryto.“ Je třeba to proto „vydobýt“, což neznamena nic násilného, ale spíše schopnost vidět, chápat, nahlížet. Podle MH není primárním místem „pravdy“ soud, ale vnímání (aisthesis) a náhled, vhléd (noein).⁹

- „Obsahově vzato je fenomenologie věda o bytí jsoucího – ontologie.“ Podle MH je ale třeba tzv. fundamentální ontologie, která zkoumá otázku po (smyslu) bytí tak, že vychází od pobytu, protože pobyt je pro řešení této otázky význačné jsoucno, nejlepší východisko.
- „fenomenologie pobytu“ je pro MH zároveň „hermeneutikou pobytu“, tj. výkladem a sebevýkladem pobytu – „ve smyslu rozpracování podmínek možnosti každého ontologického zkoumání“

(odemčenost bytí) je veritas transcendentalis.“ MH, *Bytí a čas*, §7. Kurziva původní. Když MH používá výraz „transcendence“, nemá na mysli scholastické a řecko-platonské pojetí transcendence, ale, jak uvádí: „ekstatické“ – časové, temporalitu. Více tamtéž, pozn. 1a. V přednášce *Co je metafyzika?* popsal MH transcendenci pobytu již za pomoci pojmu „Nic“: „Tím, že se pobyt drží vykloněn do Ničeho, vykročil již vždy za jsoucno v celku. Toto vykročení za rámec jsoucna nazýváme transcendence. Kdyby pobyt v základě svého bytí netranscendoval, což nyní znamená, kdyby se již předem nedržel vykloněn do Ničeho, nemohl by se nikdy vztahovat ke jsoucnu, tedy ani k sobě samému.“ MH, *Co je metafyzika?*, 2006, 61.

⁶ Michálek obrát charakterizuje takto: „...obrácení směru postupu, totiž **nikoli již jít od pobytu (Dasein) jako jsoucna majícího porozumění pro bytí k bytí samému, ale myslet následně toto jsoucno jako místo bytí (Da-sein) z bytí v jeho dějinách**, jež jsou dějinami proměn bytnosti pravdy. Nejde ovšem o ontickou pravdu ve smyslu správnosti (o vztah mezi poznávajícím subjektem a poznávaným předmětem), nýbrž o ontologickou pravdu, kde otázka po bytí pravdy zároveň vyžaduje tázat se po pravdě bytí.“ Michálek, J., Heidegger – filosof pro nové století?, in SF20, 189. Vytučnění Šimek.

⁷ Michálek k tomuto výrazu: „...vystihuje dvousměrnost vztahu mezi lidským pobytem a bytím. Bytí činí člověka ‚svým‘ a on je tak *místem bytí (Da-sein)*, v němž se děje osvojení bytí. V tomto vzájemném osvojení nejde o dva stejné vztahy pouze opačného směru, to nám opakovaně připomínají Heideggerova slova o tom, že člověk je *pastýřem*, jindy *strážcem* někdy také přítelem či *sousedem bytí*.“ Tamtéž, 190. (K tomu kritika HJ)

⁸ MH, *Bytí a čas*, §7.

⁹ Tamtéž.

- „A pokud má (...) pobyt – jakožto jsoucno s možností existence – ontologickou přednost před vším ostatním jsoucnem, dostává hermeneutika jako výklad bytí pobytu třetí, specifický – (...) primární smysl analytiku existenciality existence“ (viz dále (2) tzv. „existenciály“)

Klíčové je, že podle MH, je pravá podstata filosofie vyjádřena v právě popsané „*fenomenologické ontologii*“ (resp. tzv. „fundamentální ontologii“), která „*vychází z hermeneutiky pobytu*“, jež „*jakožto analytika (lidské) existence*“ upevnila konec Ariadny nitě všeho filosofického tázání tam, kde toto tázání vzniká a do čeho se opět vrací.“¹⁰

2) Co je podle MH „pobyt“ (Dasein)?

- (asi nejlepší definice): „Pobyt je jsoucno, jemuž jde v jeho bytí o toto bytí samo.“¹¹

Někteří pokládají MH filosofii v 1. období za „existencialismus“, protože MH byl přesvědčen, že pobyt musí být pochopen z jeho bytí - ve smyslu „*existentia*“ (existence). MH ovšem zároveň uvádí, že tento termín nemá tradiční význam existence, neboť prý tradiční význam znamená ontologicky pouze něco jako „výskyt“. Lidská existence je však „pobytem“, nikoli „výskytem“; „výskytová/nepobyťová jsoucna“ lze podle MH ontologicky charakterizovat skrze (klasické aristotelské) kategorie; pobyt (jako jsoucno) je ovšem třeba podle MH charakterizovat skrze tzv. „existenciály“ (proto se také MH fenomenologie pobytu nazývá „existenciální analytika pobytu“).

„jsoucno je buď *kdo* (existence), nebo *co* (jsoucno výskytové v nejširším smyslu).“ / více viz primární text §9/

Hlavní existenciály pobytu (ale ne všechny existenciály!) můžeme zachytit v této tabulce:¹²

„bytí ve světě“		
svět	já	„bytí ve“
starost (pobyt je, ontologicky viděno, starost)		
fakticitata (vždy už být ve světě)	existencialita (být v předstihu před sebou)	„bytí u“ (upadlost)
Fakticitata je určena skrze minulost	Existencialista skrze budoucnost	Upadlost je určena skrze přítomnost

¹⁰ Tamtéž, kurziva Šimek, původní kurziva neuvedena. Podle Bocheňského je v určitém ohledu dílo Bytí a čas vynikající; některé analýzy jsou skvělé, např. analýza času, některé jsou ale nesprávné. **Podle Bocheňského se MH pokoušel „vybudovat všeobecnou ontologii, ale nezdařilo se mu to, protože vychází od subjektu.** Rozdíl mezi MH a Kantem je v tom, že Kant a idealisté nemají opravdovou ontologii. To výborně ukázal Sartre. Oni převádějí objekt na subjekt, ale subjekt nikdo z nich neanalyzoval, a tak se všechno propadá do prázdnoty. MH chtěl vybudovat ontologii reálného subjektu, který měl nahradit čisté jáství idealistů, protože to je nestvůra, o které nikdo neví, co to vlastně je. Chtěl obnovit ontologii reálného jsoucna. Něco takového [ale] není možné, začínáme-li subjektem. Naše poznání subjektu je velmi odvozené, druhořadné, navzdory tomu, co se často říká. Jsme nastaveni na objekt. Teprve přes velmi nesnadnou reflexi docházíme k subjektu. **Na subjektu není možné budovat ontologii.** (...) V mnoha ohledech je [nicméně] MH současným filosofem, zejména pro svůj boj s teoreticko-poznávacím subjektivismem. Ale spor se subjektivismem není u něj tak radikální jako u analytiků.“ Bocheňski, MLV, 22. Vytučnění Šimek.

¹¹ MH, Bytí a čas, §41.

¹² Vycházel jsem z německy psané tabulky, která je ke stažení zde: <https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/6/6b/Sein-und-Zeit-Hauptbegriffe.pdf> (kdo je nadšencem pro filosofii MH, ať si tabulku vytiskne a může si ji celou přeložit do češtiny ☺)

3) Kritika Rudolfa Carnapa¹³

V roce 1929 se konala mezinárodní filosofická konference ve švýcarském Davosu. Potkaly se zde dvě filosofické generace: Cassirer jakožto význačný představitel novokantovství, a MH jako zakladatel nového filosofického přístupu, který získal vliv ve 20. století. Carnap byl pouhým posluchačem. Carnap jako novopozitivistu měl blíže k osvícensky laděnému Cassirerovi, avšak zaujal jej MH, který na Carnapa udělal větší dojem než Cassirer. Carnap s MH osobně hovořil; snad je spojovala určitá spřízněnost: kritika dosavadní ((novo) kantovské) metafyziky, snad tušené společné zaměření na destrukci dosavadní metafyzické tradice, a snaha proměnit podobu tradiční filosofické řeči.¹⁴

Po roce a půl ovšem Carnap celkově podrobil filosofický přístup MH kritice – a publikoval text *Překonání metafyziky logickou analýzou jazyka* (1931). Je třeba poznamenat dvojí: Carnap byl vůdčí postavou tehdy vznikajícího novopozitivismu; a nerozlišoval mezi „metafyzikou MH“ a „tradiční (scholastickou) metafyzikou“. Jeho vůdčí myšlenkou bylo zpochybnit každou metafyziku. V Carnapově textu nejde v podstatě o to, že by zpochybnil konkrétní filosofické teze, ale o to, že se pokusil (což je ambicióznější) zpochybnit celkový způsob filosofování MH, zkrátka ukázat, že MH a jemu podobní provozují filosofii nesprávně. V tomto smyslu je Carnapův text také jakýmsi veřejným formulováním myšlenek novopozitivismu, jinak nazývaného také logický pozitivismus.

V dějinách filosofického myšlení existovalo více pokusů zpochybnit metafyziku. Antimetafyzické snahy mají dlouhou tradici, počínaje sofisty a prvními materialisty. Věty metafyziky byly označovány za nepravdivé, nejisté či neplodné. S novopozitivismem však tyto snahy dostávají nový rozměr: věty metafyziky prý nemají ani smysl; jedná se prý o jazykové útvary, které jako věty vypadají, ale jsou jen pseudovědami. Na jakých předpokladech je toto závažné tvrzení založeno?

- empirické kritérium: slovo má smysl jen tehdy, jestliže má empirický příznak; tzv. protokolární věty musí vyplývat z bezprostřední zkušenosti se světem a z nich pak věty elementární¹⁵ (např. věta „Bůh je milosrdný“ neodpovídá empirickému kritériu, neboť slovo „Bůh“ nemá (prý) empirický příznak)
- jazykově-logické kritérium: věta nemusí být nesmyslná jen proto, že se v ní vyskytuje slovo, které nemá empirický příznak; věty mohou být složeny ze slov majících empirický příznak, ale celek může být beze smyslu (např. věta „Caesar je prvočíslo“)

Ve větě „Caesar je prvočíslo“ je gramatická syntax v pořádku, avšak nikoli syntax logická. Jen tehdy je věta smysluplná, podle novopozitivistů, když gramatická syntax odpovídá logické. Na logické syntaxi pracovali členové Vídeňského kruhu (a jedním z jeho spoluzakladatelů byl i Carnap) mezi světovými válkami, snažili se demaskovat metafyziku jako pseudovědu.¹⁶ Zatímco první empirické kritérium je problematické (viz pozn. 16), druhým se i v současnosti posuzuje smysluplnost vět filosofie.

¹³ V této části vycházím z a cituji text Prokopa Sousedíka: Carnapův pokus o kritiku Heideggerovy metafyziky: Dva protipóly evropské filosofie 20. století, in Nitsche, Sousedík, Šimsa (eds.), *Schizma filosofie 20. století*, 2005, 195-216.

¹⁴ Více tamtéž, 218-219.

¹⁵ Náзор, že věty metafyziky jsou bez významu a smyslu najdeme už u Huma; Carnap navazuje na svého učitele Fregeho a na myšlenky raného Wittgensteina.

¹⁶ Komentář: Podle Bocheňského dovedli novopozitivisté svůj přístup ad absurdum, když zásadu ověřitelnosti (a tím smysluplnosti) definovali tak, že „smysl má jen ta věta, která se dá ověřit intersubjektivně, smyslově“ (empiricky). Podle Bocheňského se ale žádný fyzikální jev nedá nikdy ověřit intersubjektivně, protože jeden člověk se dívá z té strany, druhý z druhé, a i kdyby se dívali ze stejného místa, mýlí se v čase. Bocheňski, MLV, 80.

Carnap se ve svém textu *Překonání metafyziky logickou analýzou jazyka* koncentroval na vybrané pasáže z MH profesorské přednášky *Co je metafyzika?* (1929). Carnap tyto pasáže zkoumal podle druhého, logicko-jazykového kritéria. Jde o pasáže, kde se MH zabývá pojmem „nic“; nejdříve uznává, že „nic“ nelze myslet, resp., že je to proti bezrozpornosti obecné logiky (protože vše, co myslíme, myslíme jako „něco“ – tudíž skutečné „nic“ nelze myslet); nicméně MH toto tradiční stanovisko nepřijímá (viz pozn. 19) a píše, že je možné se „dotknout vlády logiky“, tj. zpochybnit ji... (Zpočátku sice ještě klade váhavé (anebo řečnické?) otázky, pak ale přichází se svou tezí):

„Je to tak, že Ne, zápor, a tedy popírání, představuje vyšší určení, pod které spadá Nic jako zvláštní druh popřeného? Naskýtá se Nic pouze proto, že se naskýtá Ne, tj. popírání? Anebo je to obráceně? Naskýtá se popírání a Ne pouze proto, že se naskýtá Nic? (...) **Tvrdíme: Nic je původnější než Ne a popírání.** (...) Máme-li se, ať už jakkoli, ptát na Nic – na ně samo –, musí být napřed nějak dáno. Musíme se s ním moci setkat. Kde však Nic hledat? Jak je nalézt? (...) Ať je tomu jakkoli, **Nic známe.** (...) Dochází v pobytu člověka k takovému naladění, v němž je člověk postaven přímo před samo Nic? (...) **Úzkost zjevuje nic.** (...) **Jak se to má s tímto Nic?** (...) Nic se odhaluje v úzkosti – ale ne jako jsoucno. (...) V úzkosti se jsoucno v celku stává vratkým. (...) V úzkosti je obsaženo jisté couvnutí před... (...) Toto couvnutí před... vychází z onoho Nic. To k sobě nepřitahuje, nýbrž je **bytostně odmítavé.** Toto odmítání je však jako takové odkazováním k propadajícímu se jsoucnu v celku, odkazováním, skrze něž se jsoucno vymyká. Toto v celku odmítavé odkazování k vymykajícímu se jsoucnu v celku, v jehož podobě je **pobyt v úzkosti Ničím obkličován**, je bytování Ničeho: nicotnění. Není to ani negace jsoucna, ani nepramení ze záporu. Nicotnění také nelze k negaci a záporu přiřadit. **Nic samo nicotní.**“¹⁷

Vybrané věty Carnap podrobil logicko-jazykové analýze a dospěl k tomu, že sice neodporují syntaxi přirozeného jazyka (a gramatické syntaxi), avšak logické syntaxi ano. Věty jako např. „Nic nicotní“ – „Nic obkličuje“ – „Nic je bytostně odmítavé“ apod. jsou podle druhého kritéria nesmyslné, neboť na pozici subjektu (podmětu) uvádí substantivum „Nic“, jemuž není možné cokoli připisovat, cokoli o něm predikovat!¹⁸

Je třeba upozornit, že metafyziku, přesně řečeno: tzv. *fundamentální ontologii MH* je třeba odlišovat od *metafyziky scholastické* (a od současné *analyticko-scholastické*), v jejímž rámci by jistě podobné věty nemohly být považovány za smysluplné a logicky udržitelné!

MH se nechal svést tím, že přirozená a gramatická syntax sice umožňují formulaci takovýchto vět, avšak to ještě nezaručuje jejich (logickou) smysluplnost. MH se ocitl v rozporu: na jednu stranu chtěl zpochybnit vládu logiky (logického myšlení), chtěl „myslet (a psát o) Nic“ v modu jakéhosi „víru původnějšího tázání“¹⁹ (než je logické, racionální tázání) – tím se však ocitl mimo oblast smysluplné racionální diskuze. Na druhou stranu chtěl jistě účastníky této filosofické diskuse poučit a přesvědčit, že přichází s novým stylem filosofování, s novou „fundamentální ontologií“. Jakými prostředky však může MH přesvědčit, ne-li těmi, kterými

¹⁷ MH, *Co je metafyzika?*, 2006, vybrané pasáže, 49-61. Vytučnění Šimek.

¹⁸ K tomu Bocheňski, MLV, 21: „Carnap zasadil existencialismu smrtelný úder analýzou jediné věty z Heideggera. To ani dělat nemusel, ale udělal. Heidegger řekl: nic nicotní. To je špatná hra se slovy, říká Carnap. Co je to nic? Vypadá jako substantivum. „Nic“ je substancializace, reifikace záporu, negace. V důsledku toho nemůže být podmětem žádné věty. Dělal si z toho legraci. Samozřejmě, je to nešťastně řečeno. Je to příklad, jak slovo přivádí člověka na scestí.“

¹⁹ „Ne se (...) může stát zřejmým pouze tehdy, když jeho původ, nicotnění Ničeho vůbec, a tedy Nic samo, je vyňato ze skrytosti. Ne nevzniká popíráním, nýbrž popírání se zakládá na Ne, které pochází z nicotnění onoho Nic. Popírání je však také jen jedním ze způsobů nicotnění, tzn. na nicotnění Ničeho předchůdně založeného chování. Tím je v základních rysech prokázána výše uvedená **teze: Nic je původem záporu, nikoli naopak.** Je-li takto zlomena moc rozumu na poli tázání po Ničem a po bytí, pak je tím také rozhodnut osud vlády ‚logiky‘ ve filosofii. Idea ‚logiky‘ se sama rozkládá ve víru původnějšího tázání.“ MH, *Co je metafyzika?*, 2006, 65.

disponují všichni v rámci diskuse, tj. prostředky racionální (rozumné!) logiky? Aniž bychom museli nutně přijmout novopozitivistické zúžení smysluplnosti na oblast empirické verifikovatelnosti, přesto můžeme MH namítnout, že jeho styl psaní a řeči se zdá (alespoň běžně uvažujícímu člověku) obtížně rozumově a logicky přijatelný.

S Prokopem Sousedíkem můžeme výše uvažovaný rozpor vyjádřit stručně takto:

- MH chtěl prokázat o „Nic“ nějakou tezi (viz pozn. 19).
- MH však o „Nic“ zároveň tvrdil, že „není ani předmět, a vůbec ani jsoouco.“²⁰

„Nutným předpokladem jakéhokoli pokusu dokazovat o nějakém X nějakou tezi je, že s oním X je třeba pracovat jako s předmětem“, tj. „musí patřit do oboru předmětů naší úvahy“

Tudíž:

- Jestliže MH píše, že „Nic“ není předmět, pak o něm nemůže nic tvrdit (ani jej myslet).
- Jestliže však MH o „Nic“ něco tvrdí, pak by ale měl připustit, že je předmětem.

Podle Prokopa Sousedíka je metafyzika MH jakousi „filosofickou mystikou“, podobnou např. Plótínově (dále „P“). Oba totiž pracují s *dvěma podstatně odlišnými ontologickými oblastmi* (P: „Jedno“ – „ostatní jsoouco“; MH: „Bytí“/„Nic“ – „jsoouco“). A tím s *dvěma principiálně odlišnými mody poznání* (P: „Jedno“ poznáváme „zíráním“ – „ostatní jsoouco věděním“; MH: „Bytí“/„Nic“ poznáváme „pamětlivým myšlením“ – „jsoouco představujícím myšlením“).

MH na Carnapův polemický text nikdy přímo nereagoval, ač jej vzal na vědomí. MH se omezil „pouze na několik v různých textech roztroušených poznámek“, jimiž se vymezil vůči myšlenkám logického pozitivismu. Podle Sousedíka není spor mezi MH a Carnapem v dějinách filosofie nic nového. Mnohem intenzivnější (podobný) spor vedl ve středověku např. Petr Abelard s Bernardem z Clairvaux. Nelze tedy říci, že by MH přišel s „mystickým“ (na logice nezávislým) myšlením jako první (jako patrně P). „Přínos“ MH (máme-li to tak nazvat) lze nicméně vidět v tom, že tento způsob myšlení sekularizoval.

²⁰ Tamtéž, 63.

HJ (1903-1993) se narodil v židovské, v Německu asimilované, rodině; nebyl vychován ortodoxně, byť dědeček z otcovy strany ortodoxním židem byl. HJ se už v mládí stal sionistou. Filosofii považoval za spjatou s náboženstvím, nejvíce byl ovlivněn četbou Proroků, Buberových knih a Kantovými Základy metafyziky mravů. 1921 začal studovat filosofii ve Freiburgu u EH, v Berlíně připojil studium judaismu. 1924 následoval MH do Marburku; tam se spřátelil s Bultmannem, s nímž navázal celoživotní přátelství. 1928 ukončil studium filosofie disertací o gnosticizmu. 1933 odešel z Německa do Jeruzaléma; zde, na Hebrejské univerzitě příležitostně přednášel. Během 2. světové války bojoval aktivně pod britskou armádou (v židovské brigádě), pak v bojích při vzniku státu Izrael. 1949 opouští Izrael a odchází nejdříve do Kanady, pak do USA, kde působil na New School for Social Research. Emeritován 1976. Na konci života navštěvoval Německo, přednášel tam a účastnil se filosofických konferencí.

U HJ lze rozlišit 4 hlavní myšlenkové etapy:

- **studium a interpretace gnosticizmu:** HJ využil MH analytiku pobytu a aplikoval ji na gnostické texty; dospěl přitom k závěru, že existenciály MH obsahují cosi gnostického. Kurt Rudolph, odborník na gnosticizmus, jednak oceňuje přínos HJ pro studium gnosticizmu, jednak uvádí, že u MH není těžké objevit gnostické motivy (jak už na to upozornil Karl Jaspers).²¹
- **pokus o filosofickou biologii** (filosofii přírody): hlavní dílo – Organismus a svoboda (1973); HJ využil HJ koncept pobytu a aplikoval ho na organismus; podle HJ je prvotním projevem svobody již metabolismus organismu.²²
- **etika odpovědnosti:** jde o nejznámější přínos HJ; hlavní dílo – Princip odpovědnosti (1979); HJ, také v návaznosti na úvahy MH o technice, koncipoval etiku pro technologickou civilizaci. Slabiny: použití nerozlišeného kolektivního subjektu odpovědnosti; pouze dvojmístný pojem odpovědnosti.²³
- **spekulativní metafyzika/teologie** (patří do tzv. teologie po Osvětimi): výsledek HJ „zápolení“ se zkušeností šoa; hlavní dílo – Pojem Boha po Osvětimi (1984). Bůh se podle HJ zřekl všemohoucnosti, uskutečňuje se spolu se světem (vliv procesuální filosofie), lidské osoby jsou nejvyšším momentem tohoto uskutečnění. Kritika: jde o adaptaci Hegela, monismus; nejasný/víceznačný pojem „bytí“ (inspirace MH), u HJ schází možnost nesmrtnosti osob a eschatologie.²⁴

Myšlení a dílo HJ se rozprostírá do mnoha (filosofických) oblastí; HJ je jedním ze zakladatelů aplikované etiky, kriticky reflektoval např. metody asistované reprodukce.

²¹ K tomu více má práce (1) online, 21nn, viz pozn. 2.

²² K tomu více má práce (1) online, 40nn; práce (2) online, 60, 63, 65, 75, 98nn, 117, 125.

²³ Více se dozvíte na Seminář z etiky (NSETI)

²⁴ K tomu více má práce (2) online, 134nn.